

על המראות והלשון

מאת דוד כרמי

דברי התקדמה לספר — בין שני קטבים נעים פרקי הספר: פירוש של שירים מרכזיים ואופייניים מזה והעמדה הכללית וי-קווים להבנת ההיסטוריה של השירה העברית מזה (...). האפרתי שואל שתי שאלות. א) מה טיבן של המראות שהשירה מדברת בהן וכיצד מדברים משוררים שונים בלשונות-מראות שונים אלה מ'אלה? ב) כיצד מעצב המשורר את המראות באמצעים של לשון. כיצד הוא משפיע על הקורא שיבנה בתודעתו מראות כאלה ואת המשמעויות הגלוות אליהן ומה הן האפשרויות של הדינאמיות, הגמישות וריבוי המשמעויות שהלשון מאפשרת בעצבה את המראות הללו.

הספר כולל עיונים בדרכי התיאור של שירת ההשכלה (מאמר חשוב באמת ולדעתי גם המגובש ביותר בספר), בתיאור הנוף שבישירת טשרניחובסקי, ב"מתי מדבר" כפואמה תיאורית, ב"הברכה" ל"ה. ב"ביאליק ובסימני תמורה לתקופה חדשה על"פ שירי ביאליק, שמעוני וא. בן-יצחק. ספר יומרני כמו זה — זאת המלה "יומרני" יש לדרוש כאן לשבח, רק לשבח — מבקש קודם כל התדיינות מקצועית שלא כא מקור מה. אסתפק בשתי הערות מתוך הזקרה לחוקר המנוח ומתוך בטחון, כי הרמה הכללית הגבוהה של ספרו יכולה "לשאת" אותן על נקלה.

אחד הדברים החסרים בספר הוא בידוד, הבהרה ותיאור של המושג "שירה תיאורית" כתופעה סגורה גית'אורית וריכוז הדיון על אלמנטים "אפיים" ודרך היקלטותם בליריקה. הערה שניה נוגעת לסגנונו של הספר. אין זה סגנון רהוט, להאפרתי היו קשיי ניסוח ולשונו נעדרת גמישות. יתכן כי חלק מלכטי הניסוח קשור בנושא הספר, המתמודד עם דקויות קשות לאי-תור בתחום היהס שבין הלשון, הקומפוזיציה והרעיון. לעיתים אף נדמה — ואין הדברים נאמרים לתפארת הפאראדוקס — כי החסר פוס הלשוני חסר הברק, שאיננו משיג את רמת-המחשבה המעמיקה, גם הוא עדות לקושי החומר שבו חצב המחבר, ליושרו האיג'טלקטואלי ולהתרחקותו מפתרונות קלים. ואולי אין זה חוגו לבקש הנאות מסאיות בספר מחקרי, בסך הכל לפנינו ספר חשוב להבנת תולדותיה הפנימיות של השירה העברית החדשה. פרי עטו של אדם שאהב שירה יותר מדי מכדי שלא לטפל בה בנישה "פורמאליסטית יבשה".

יוסף האפרתי: המראות והלשון — להתפתחות דרכי התיאור בשירה העברית החדשה; המיכון הישראלי לפואטיקה ולסמויטיקה ספרי סימן קריאה והספרות, 175 עמ.

עבודתו המחקרית של יוסף האפרתי (גבעתיים, 1931 — רמת-הגולן, 1974) התחילה בגיל מאוחר יחסית ונקטעה בשנים שבהן נכנסים רבים מן החוקרים במדעי הרוח לתקופת הבשלות, אחרי שנים של הבנה צבירת חומר, נסיינות. אין ספק כי מחקריו יצאו הרחק מתחום הנסיינות, אך צר להשוב מה הפסיד מחקר השירה העברית מצד ההרחבה הרעמקה וההבשלה בגלל הסתלקותו טרם עת. על רגישותו לשיפור, תיקון ובקורת עצמית יעיד עייבודו של מאמר על "מתי מדבר" מפרספקטיבה של כשש שנים. תחום עיסוקו (ואהבתו) העיקרי של האפרתי היה השירה העברית למו חיבת'ציון במאה ה-19 ועד ל"דור ביאליק" — ואולי מוטב לומר "דור ביאליק וטשרניחובסקי" מפני חיבתו של האפרתי ל"בעל האידיוליות. הוא נמשך אל תהליכים של מעבר, תמורה וימשבר, וגילויהם הסגנוניים והקומפוזיציוניים. את מצבי המעבר, שבתהליך ההיסטורי-ספרותי ניסה האפרתי לחפוש כהתנגשות (או בניסוח מתון יותר, כהתפתחות) של פואטיקות. הצדדים האחרים של התהליך מוזנחים יותר. "אכן — כותב בנימין הרושובסקי ב"

יוסף האפרתי